

УДК 811.161.2'282.3:392.1

Леся Хомчак
(Львів)

НОМІНАЦІЇ ПЕРЕДПОЛОГОВОГО ЕТАПУ РОДИЛЬНОГО ОБРЯДУ В КОНТЕКСТІ ГОВОРІВ ПІВДЕННО-ЗАХІДНОГО ТА ПІВНІЧНОГО НАРІЧ

У статті авторка описує традиційні номінації, вживані у передпологовому етапі родильного обряду Надсяння, у контексті говорів південно-західного та північного наріч. Предмет дослідження – слова і сталі вирази на позначення періоду вагітності, у тому числі мовні формули-заборони на певні дії / участь у обрядах.

Ключові слова: слова і сталі словесні формули, передпологовий етап родильного обряду, формули-заборони на певні дії, формули-заборони на участь у обрядах чи обрядодіях.

Khomchak L. Prenatal period nominations of labour customs in the context of southwestern and northern dialects

In this article an author describes traditional nominations used in Sian River labour customs during prenatal period in the context of Ukrainian ethno linguistic continuum. The subjects of this research are words and constant fraises that are used to describe period of pregnancy, including verbal formulas-restriction on certain activity / participating in ceremonies.

Key words: words and constant verbal formulas, prenatal period of labour ceremony, formulas-restrictions on certain activities, formulas-restrictions on participating in certain ceremonies.

Постановка наукової проблеми. Дослідження тематичних груп лексики українських діалектів – одне з актуальних завдань сучасної діалектології. Серед родинних обрядів Надсяння, які ми вивчаємо, чільне місце займає родильний, який на досліджуваній території досі не був предметом спеціального вивчення ні мовознавців, ні етнографів. Позатим родинно-обрядова лексика надсянського говору доповнює словник обрядової лексики загальноукраїнської мови і є невід'ємною його частиною.

З огляду на це очевидно є нагальна потреба дослідження родильного обряду Надсяння, який, зважаючи на розпорошеність носіїв говору в результаті депортацій, порівняно невелику територію функціонування, в умовах модернізації суспільного життя підлягає швидкому процесу нівеляції.

Мета статті – описати традиційні номінації, вживані у передпологовому етапі родильного обряду Надсяння, у контексті українського етномовного континууму. Предмет нашого дослідження – слова і сталі вирази на позначення періоду вагітності.

Матеріалом для аналізу послуговували власні експедиційні записи з 72 надсянських говірок, а також доступні діалектні та етнографічні джерела про родильні обряди України.

У сучасному надсянському родильному обряді найбільш повно збереглися слова і сталі словесні формули передпологового етапу.

Загальні назви періоду вагітності формують опозицію за диференційною ознакою "стан": 'бути вагітною' : 'мати викидень' / 'народити мертву дитину', наприклад:

- 'бути вагітною': *ходити з'руба* (Гдн, Кв, Р), *бути в та'к'ім с'тан'і* (Грч), *в т'а'жи бити* (Дч), *ф т'и'жи^{бі} бити* (Кр), *ходить бе'ремѣна* (Дз);

- 'мати викидень' / 'народити мертву дитину': *вик'и'даш мати* (Звз), *с'к'инути дитину* (Влм, Гр), *с'тратити дитину* (Мкр), *звергти дитину* (Кв), *зв'ерти дитину* (Чрн), *зметати д'итину* (К), *зронити дитину* (Влм, Гс, Кн, М, Св, Ст, Чрн), *поро'ни^(бі)ти дитину* (Гдн, Гс, П), *зийшло з неї* (Нкн), *мати ви^{бі}к'идыш* (Ц), *мати нежи'ву дитину* (Р), *мати нежи'войе* (М), *мати сп'лави* (Пдг).

Усі назви за значенням 'бути вагітною' мотивовані номінаціями вагітної жінки *з'руба*, *в та'к'ім с'тан'і*, *в т'а'жи*, *ф т'и'жи^{бі}*, *бе'ремѣна* (пор. ще волин., бойк., ндністр. *у т'а'ж'і*, *у та'к'ім с'тан'і* [1 II, с. 364]); назви ж за значенням 'мати викидень' потребують окремого розгляду. Обрядово марковані в надсянському говорі дієслова функціують і в літературній мові: *скінути* 'передчасно народити; мати викидень' [22 X, с. 264], *звергти* 'з силою скинути' [22 III, с. 464], *зронити* 'не втримати, ненавмисне впустити' [22 III, с. 714], *поро'нити* 'втратити, загубити' [22 VII, с. 281], *зийті* 'піти звідки-небудь, покинути якесь місце, приміщення' [22 IX, с. 895]; пов'язані із втратою чогось, вони засвідчені також в українських діалектах (пор. бойк. *зметати* 'передчасно народити' [19 I, с. 313], *поро'нити* (дитину) 'передчасно родити' [19 II, с. 117], *с'тра'чча* 'викидень' [там само: с. 258], гуц. *скінути дитину* [5, с. 357], закарп. *зв'еречи* 'перервати вагітність (про жінку)' [20, с. 121], *зийті*, *изийті* 'позбутися плоду (про дитинку)' [там само: с. 126, 133], *змітовати*, *зметати* 'перервати вагітність (про тварину)' [там само: с. 128], зхволин. *с'тратите²* 'зробити аборт' [17, с. 230], лемк. *zmetaty* 'зронити (про тварину), також про жінку' [26, с. 152], поліс. *зв'ергать* 'передчасно народжувати (про тварин)' [17, с. 82]).

На позначення передчасного переривання вагітності функціують лексеми *вик'и'даш* (Лб, Пдг, Рз), *вик'и'даш* (Лб, Рз), *ви^{бі}к'идыш* (Ц), *сп'лави* (Пдг, Пч). Назва *вик'и'даш* (стсл. *искыдати* "викидати"; псл. *kydati* [13, II, с. 489]) мотивована дією і засвідчена також у сучасній українській мові (пор. *вікидень* [22, I, с. 432]). Лексема *сп'лави* утворює мотиваційну пару з дієсловом *спливати* 'безслідно зникати, пропадати, втрачатися для кого-небудь' [22, IX, с. 538].

Сема 'завагітніти' репрезентована у надсянських говірках лексемами *вогру'б'іти* (Лб, Прл), *угру'б'іти* (Лб), *заступити* (Пч), а також фразеологізмом *зайти в т'а(и)ж* (Бл, Г, Звз, Зл, К, Кв, Кн, Кнж, Лб, См, Ш), *зайти ф т'и'жи^{бі}* (Кр). Сучасним же варіантом у б. н. пп. є *зава'г'ітн'іти*.

Мотиваційною ознакою назв *вогру'б'іти*, *угру'б'іти*, поширених на усьому обстежуваному етномовному континуумі, виступає зовнішній вигляд вагітної жінки; пор. ще бойк., волин., ндністр., покут. *груб^(і)іти* [14], зхполіс. *втоушч'іти*,

загруб^(о)іти, затоўст'іти [14], поліс. *загрубеть* [4, с. 309], *затовстіть* [17, с. 81].

Фразеологізм *зай'їти в т'аж* (у різних фонетичних варіантах), пов'язаний із назвою вагітної *в т'ажі*, *ф'т'аж'і* (Зд, Р, Грн), функціює як в українських говорах південно-західного наріччя (пор. бойк. *зай'їти в т'ажоту* [24, с. 156], *зай'їти в т'аж* [19 I, с. 292], *зай'їти в т'ажоту* [14], буков. *зай'їти в тяготу* [22, с. 556], ндністр. *зайшла ў т'ежі, зайшла в к'еш* [14]), так і загальнонародній мові: пор. ще *зай'їти в(у) тяж* 'завагітніти' [9 IV, с. 302; 22 X, с. 342].

Назва *заступити* утворена внаслідок метафоричного перенесення дії і, очевидно, зберігає мотиваційний зв'язок із одним із значень дієслова *заступати* 'наступати, починатися' [22 III, 334]; пор. срдніпр. *поступки* [10, с. 12].

Сема 'очікувати народження дитини (про вагітну)' представлена такими дієслівними словосполученнями: *гнет(т') |буде ро|ди(в)ти* (Кнж, Лб, Ст, Ц), *до го|дини хо|дити* (Чрн), *|буде ро|дити* (Нв, Р), *|має ро|дити* (Арл), *на часах* (Кв), *|буде (йуж) |родила* (Блз, К, Кн), *йу |буде |мати* (Лб), *(йуж) |буде ро|дила* (Пдг, Св, Скл); пор.: бойк. *на часах б'їти* [19 II, 363], гуц. *последні часі вагітна* [5, 357], *на тих д'н'ох* [3, с. 12], ндністр. *на часах* [14].

Семантичним гіпонімом до гіпероніма 'завагітніти' виступає сема 'завагітніти, не будучи одруженою', яка в надсянських говірках представлена лексемами *за|витис'а(і)* (Нвм), *за|витиси* (Дч), *за|витис'і* (Гдн), *за|в'итис'і* (Гч, Скш), *най|тиси* (Гдн), *с'і за|вити* (Грн, К), *с|курвитис'і* (Гдн), *с'і с|курвити* (Грн), *с'і з|вести* (Пт).

Лексема *за|витис'а(і)* (псл. **viti* [13 I, с. 384]), пов'язана із загальною назвою жінки, яка народила позашлюбну дитину, вагітної, яка не є одруженою – *за|ви(і) тка*, функціює у всіх надсянських, а також українських говірках південно-західного наріччя (пор. бойк. *завітис'і* 'про дівчину) вродити перед шлюбом дитину' [19 I, с. 263], лемк. *zawytka* [26, с. 150], ндністр. *завітка* [26, с. 118]); пор. ще *завіти* 'покрити дівчину, яка має дитину', перен. 'звабити дівчину' [9 II, с. 16].

Яскраву негативну конотацію має лексема *с|курвитис'і*, яка також уживається у значенні 'вести розпусний спосіб життя' і пов'язана з іменником *|курва* (слово *|курва* 'розпусниця', утворене від псл. *kurъ* із початковим значенням 'курка', а потім – 'розпусниця', функціює в усіх слов'янських мовах: р., бр, болг. *к'урва*, п. *kurwa*, ч., слц. *kurva* тощо [13 III, с. 151]); пор. гуц. *к'урва*, *курв'ета* вульг. 'жінка легкої поведінки; повія' [18, с. 102], закарп. *курв'арити* 'жити розпусно; зраджувати в подружньому житті' [20, с. 156], лемк. *kurwa* [25, с. 74]; пор. ще: *к'урва* [9 II, с. 329], *ск'урвитися* 'стати розпусним' [9 IV, с. 278].

Лексема *с'і з|вести* та її деривати репрезентовані й у багатьох українських говорах: пор. гуц. *звес'тиси* 'стати покриткою' [8, с. 281], *звел'ася* [5, с. 366], закарп. *зв'едениця* 'покритка' [20, с. 121], пдбук.-гуц. *звестіси* [7, с. 166]; пор. також \diamond *звести дівку* 'звабити дівчину й покинути' [9 II, с. 134], *зв'естися* 'піддатися спокусі, звабитися' [22 III, с. 492–493].

У передпологовому етапі родильного обряду, який зберігся найповніше, спеціальних обрядів не зафіксовано, однак за їх відсутності носіями діалекту розроб-

лена і репрезентована численними мовними формулами система заборон на певні дії / участь у обрядах, головне призначення якої – забезпечити щасливий перебіг вагітності, народження здорової дитини. Серед таких табуйованих вербальних формул виділяємо дві групи:

– **Формули-заборони на певні дії:**

- спрямовані на народження фізично здорової дитини: *йак гор'іло / не можна було дес' за шос' с'і (з)в'лапати (Звз, Зд, Лб, Прл, Скш) / бо дитина пл'ами д'іс'тане (Прл) / так'кий син'ий на лици (Лб) / зараз то с'і в'ідиб'їе на дитин'і (Звз); ни можна / йак горит дивитис'і на полум'ін' і х'апатис'і дес' (Бз, Пдц, Тр); на во'ген' с'і не дивити / бо не можна (Ст); л'ити йі через по'р'іг не можна / дитина буде н'іс'ала дуже (Рз); не можна задивл'атис'і на шос' так'е (Бз, Кнж, Пч, Скш); йак шос' страш'не і ви с'і задивите / і с'і з'лапайете / так фс'о с'і лишит на лици (Кн); не в'лапатис'а чо'гос' / бо з'ара пл'ама буде (Чрн); йак шос' с'і там наст'рашив / не х'пати там (Пч, Скш); ни можна с'і на шос' такої дивити страшноє / / на жи'да с'і не можна дивити / на шос' страшноє / жоби дитина потім не була шос' / не мала йак'іс' вадів // (Ц); ни можна било дивитис'і ф ш'пари йак'ийіс' / жи'зо'вока / могла бути / на вочи йак'ас' х'ора дитина (Скш); без сито не можна с'і дивити / бо буде дитина мала сл'іпоти' (Лб); тил'ів'ізор не дивитис'і / би с'і не задивила там / йак показуєт шос' не добре (П); ни можна йі с'і дивити бе'з плече / би дитина не була ко'са (Кв); не можна задивл'атис'а на ко'гос' / би не вродила таку дитину (П); не мала в рил'іг'ійн'і с'в'ата ни ши'ти / бо ка'зали: "наши'єш дитин'і там шос'" (Мшл).*

- спрямовані на народження духовно здорової дитини: *не бити праг'нушча до фс'ого / шоби дитина не була така / шоби спок'ійна дитина була (Лб); мат'укатис'і не можна і свари'тис'і не можна дуже / жоби спок'ійна дитина була (Влм, Мшл); не нерву'ватис'і так / не свари'тис'і / би дитина була нор'мал'на / спок'ійна (Ст); шос' такого ни треба дуже 'їіс'ти / шоби дитина не була така дуже лукава / пл'угава (Лб); ни має ніг'де йти про'сыти шос' // то шос' не можна було про'сыти / бо чы то мал'ый буде б'ідни'й / чы то пош'коди шос' там гос'подар'ам / йак шос' в'ід'адут (Ц); на такоє во / йак надійшло йак'оє такоє / шос' показувало / / йак л'удина на'пилас'і / шос' показувала // л'ітши в'іт фс'ого такого уни'кати / бо с'і мож задивити і такоє сам'оє буде (К); не х'ватис'і / бо дитина буде с'і х'вала / сти'далас'і (Мшл).*

- спрямовані на щасливий перебіг вагітності і роди: *дуже ни можна було робити (Кв); йак за шос' переступати / то потім / йак дитина родис'і / то пуповин'і дуже за'путано дитин'і (Кнж); ни можна било йі перех'одити бе'з ланц' / шнур // ка'зали / жо с'і роди / жо буде о'путана (Кв) / жоби с'і потім не мотало (Влм) / та йуж буде дитина пупин'ом обв'язана (Чрн); через дро'ти не перех'одити / бо то дитин'і с'і зак'ручує той / пуповина (Рз); не можна через в'оду перех'одити (Рз); через по'р'іг не сто'яти отак'во на но'гах (Пч); не можна на по'роз'і со'б'і с'тати і сто'яти*

/ дитина не може вил'ізти / бо в пороз'і с'тане (Чрн); биз по'р'іг так не пареступати / бо то с'тане (Чрн); н'іж по'лож'ит на по'р'іг / не^н п'єр'єступай / бо то шоб не^н р'ізати (Гдн);

– Формули-заборони на участь у обрядах чи обрядодіях:

- весільному: не^н можна молод'ат благосло'вити // то во'на з'руб'а / най с'і там ни п'хайе (Кт); за старос'т'іну ни можна'було // йак н'іде за старос'т'іну до корова'йа / буде жит'а не^н добре (См);

- поховальному: йак похорон / йак хтос' пом'ре / ва'г'ітна ж'інка не йшла (Гдн, Звз, Тр, Скш) / шос' по'гано дитин'і буде (Звз); не^н можна йти за гмер'цем / не^н можна йти досту'питис'і / но помолитис'і / а не^н кла'н'ийис'і / не присту'пайе (Гдн); за по'мерлим не^н йти (Бз, Прл); ни ц'ілу'вати йеван'гелійі на похорон'і (Рз); до вмер'лого не можна йти (Влм); до мир'лого ни йти / бо шос' с'а з'робит т'і д'итин'і і неживо'є с'і родит (К); на похорон / би с'і на мер'ц'а не дивити (Ш); з'руб'і ж'інц'і н'и / ни йшла на похорон // хот' на р'ідного / била далеко / але^н ни доти'калас'і до н'ого / йак там прош'чан'а било (Кнж, Ц); не бачити / йак похорон йде / шоби дитина не замерт'віла (Лб); на посл'ідной ц'ілу'ван'ійе не йти (Кн, Лб);

- післяпологовому, зокрема бути хрещеною чи йти на на-відини: не можна бути (йти) за ку'му (Г, Дм) / бо ка'зали / то не^н добре (Врб, Гс); не^н можна три'мати дитину ду хрис'ту / то / каж'іт / т'аж'к'е жит'а (Кт); за ку'м'ів ни можна / бо т'ій дитин'і буде т'ажко / так'іх не б'рали / так'і не^н йшли (См); не можна йти привитувати (Бл).

Окремо виділяємо перестороги щодо самої вагітної, яка з одного боку вважається нечистою аж до церковного обряду очищення (виводу), а тому може мимоволі завдати шкоди (із цим, очевидно, пов'язана заборона на участь у окремих обрядах), а з іншого – сама потребує захисту, оскільки є особливо вразливою щодо впливу нечистої сили [4, 307]: то так'ій не т'реба йти про'сити / кажут / шо то не^н можна йти про'сити (Прл); то пош'коди шос' там гос'подар'ам / мыш йім може^н шос' з'істи^н / йак ни да'дут шос' тій ва'г'ітн'і / ті з'руб'і ж'інц'і (Ц); і йак вна прийшла би'ремина / ва'г'ітна чи йак там / з'руб'а / то тре било дати / йак шос' про'си'ла / чи по'жычити / чи шо // фс'і с'і бо'йали / би йім миш ни по'йла / / (Скш); така ж'інка не мала п'раво йти шос' так'е робити / шоби об'слу'говувати в церкв'і (Прл); за так'іми л'удми / шо кот'ра беремна / ни к'идати за н'ов // во п'ішла во / і так во шос' зи з'лост'і ци сіл' н'іраз к'идали / то йи ни'добре^н / то ни т'реба та'ко'є / то тре в'іжати (Скш).

Названі заборони-перестороги, як правило, формулюються у вигляді заперечних речень і мають як локальний характер, так і є традиційними у багатьох етнолінгвістичних континуумах: гуцульському [2, с. 293–294; 5, с. 357, 360], закарпатському [11 III, к. 319], поліському [4, с. 307–309; 6, с. 156–157; 15, с. 8–9], середньонадніпрянському [10, с. 16], східноподільському [23, с. 188–189], східностеповому [12, с. 5], а також у інших європейських мовах та діалектах (див. за [10, с. 22–24]).

Висновок. Докладний опис надсянської родильної лексики у контексті загальноукраїнських говорів здійснити не можемо, оскільки на сучасному етапі лінгвістично описано родильний обряд лише на матеріалі гуцульських [2; 3; 5], поліських [4], східноpodільських [23] та східнослобожанських [12] говірок (однак у різних аспектах та за різними програмами). У діалектних лексикографічних джерелах, збірниках текстів лексики досліджуваної тематичної групи зафіксована лише спорадично, що не дає можливості зробити висновок про її функціонування у відповідних етнолінгвістичних континуумах. Тому актуальне завдання сучасної української діалектології – повне комплексне дослідження обрядової лексики усіх діалектних зон України за єдиною програмою.

Список умовних скорочень

б. н. пп. – більшість населених пунктів	ндністр. – наддністрянське
бойк. – бойківське	п. – польське
болг. – болгарське	пдбук.-гуц. – південнобуковинсько-гуцульське
бр. – білоруське	покут. – покутське
буков. – буковинське	поліс. – поліське
волин. – волинське	пор. – порівняй
гуц. – гуцульське	псл. – праслов'янське
зхволин. – західноволинське	р. – російське
закарп. – закарпатське	слц. – словацьке
зхполіс. – західнополіське	срдніпр. – середньонаддніпрянське
к. – карта	ч – чеське
лемк. – лемківське	

Список обстежених населених пунктів та їх скорочень

Переселенські говірки:

Грн – с. Горинець, повіт Любачів (Польща); Гр – с. Грабовець, повіт Ярослав (Польща); Грч – с. Гуречко (назва місц. українців – Вірочко), повіт Перемишль (Польща); Дз – с. Дзвиняч Долішній, повіт Лісько (Польща); Дбч – с. Дібча, повіт Ярослав (Польща); Д – с. Добра, повіт Ярослав (Польща); Дн – с. Дуньковички, повіт Перемишль (Польща); Зд – с. Задуброва, повіт Ярослав (Польща); Кв – с. Квасинина, повіт Перемишль (Польща); Лщ – с. Ліщовате, повіт Лісько (Польща); М – с. Макова, повіт Перемишль (Польща); Мл – с. Млини, повіт Ярослав (Польща); Млв – с. Малява, повіт Доброміль; Ол – м. Олешичі, повіт Любачів (Польща); Пп – с. Папартно, повіт Доброміль; Р – м. Радимно, повіт Ярослав (Польща); Рс – с. Руське Село, повіт Перемишль (Польща); Св – с. Святе, повіт Ярослав (Польща); Ср – с. Серакисьці, повіт Перемишль (Польща); Скл – с. Сколошів, повіт Ярослав (Польща); Сл – с. Слобода, повіт Ярослав (Польща); Трб – с. Теречча, повіт Сянік (Польща); Тр – с. Трійчичі, повіт Перемишль (Польща); Тх – с. Тухля, повіт Ярослав (Польща).

Говірки, поширені на території Львівської області:

Арл – с. Арламівська Воля Мостиського району; Бл – с. Биличі Старосамбірського району; Блз – с. Болозів Старосамбірського району; Брщ – с. Борщевичі Старосамбірського району; Блн – с. Боляновичі Мостиського району; Вбл – Вороблячин Яворівського району; Влм – с. Воля Малнівська Мостиського району; Вт – с. Воютичі Самбірського району; Врб – с. Вербляни Яворівського району; Г – с. Гори (Горяни) Яворівського району; Гб – с. Губичі Старосамбірського району; Гдн – с. Годині Мостиського району; Гл – с. Глиниці Яворівського району; Грд – с. Городисько Старосамбірського району; Гс – с. Гусаків Ста-

росамбірського району; Дм – Дмитровичі Мостиського району; Зл – Залужжя Яворівського району; Звз – с. Зав'язанці Мостиського району; К – с. Катина Старосамбірського району; Кн – с. Конів Старосамбірського району; Кнж – с. Княжпіль Старосамбірського району; Кр – с. Краківець Яворівського району; Кт – с. Коти Яворівського району; Лб – с. Любині Яворівського району; Мж – с. Міженець Старосамбірського району; Мкр – с. Мокряни Мостиського району; Мшл – с. Мишлятичі Мостиського району; Нкн – с. Наконечне Перше Яворівського району; Нв – с. Нове Місто Старосамбірського району; П – с. Поляна Старосамбірського району; Пдг – с. Підгать Мостиського району; Пдц – с. Передільниця Старосамбірського району; Пдл – с. Підліски Мостиського району; Пн – с. Пнікут Мостиського району; Прд – с. Передвір'я Яворівського району; Прл – с. Прилбичі Яворівського району; Пт – с. П'ятниця Старосамбірського району; Птл – с. Потелич Яворівського району; Ргз – с. Рогізно Яворівського району; С – с. Середкевичі Яворівського району; Ск – с. Склівка Старосамбірського району; См – Смолин Яворівського району; Ст – с. Старява Мостиського району; Трн – с. Тернава Старосамбірського району; Ц – с. Циків Мостиського району; Чж – с. Чижки Старосамбірського району; Чрн – с. Чернява Мостиського району; Ш – с. Шумина Старосамбірського району

Література

1. Атлас української мови : у 3 т. – Т. II : Волинь, Наддністрянщина, Закарпаття і суміжні землі. – К. : Наук. думка, 1988. – 520 с.
2. Бігусяк М. 3 лексикони родильного обряду у гуцульських говірках / М. Бігусяк // Український діалектологічний збірник. – К., 1997. – Кн. 3. – С. 293–301.
3. Бігусяк М. В. Лексика традиційних сімейних обрядів у гуцульському говорі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Прикарпатський університет ім. В. Стефаника / М. В. Бігусяк. – Івано-Франківськ, 1997.
4. Валенцова М. М. Родини / М. М. Валенцова // Восточнославянский этнолингвистический сборник. Исследования и материалы. – М., 2001. – 496 с.
5. Гвоздевич С. Из польових записів про родильну обрядовість / С. Гвоздевич // Діалектологічні студії. 6 : Лінгвістичний атлас – від створення до інтерпретації / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Л., 2006. – С. 357–368.
6. Говірки Чорнобильської зони : Тексти / упоряд. : П. Ю. Гриценко та ін. – К. : Довіра, 1996. – 358 с.
7. Горбач О. Південнобуковинська гуцульська говірка і діалектний словник с. Бродина, пов. Радівці (Румунія) / О. Горбач // Горбач О. Зібрані статті. VIII. Історія мови. Діалектологія. Лексикологія. – Мюнхен, 1977. – С. 123–251.
8. Горбач О. Словник говірки с. Бродина (пов. Радівці, Румунія) / О. Горбач // Гуцульські говірки : Лінгвістичні та етнолінгвістичні дослідження. – Л., 2000. – 364 с.
9. Словарь української мови : у 4 т. / за ред. Б. Грінченка / Репринт. вид. 1906–1907 рр. – К., 1996–1997. – Т. 1–4.
10. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях українського народу / М. Грушевський. – К. : Либідь, 2006. – 256 с. : іл.
11. Дзендзелівський Й. О. Лінгвістичний атлас українських народних говорів Закарпатської обл. УРСР : Лексика / Й. О. Дзендзелівський. – Ужгород, 1958–1993. – Ч. 1–3.
12. Дроботенко В. Ю. Лексика сімейних обрядів у говірках Донеччини : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Донецький національний університет / В. Ю. Дроботенко. – Донецьк, 2001. – 23 с.
13. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О. С. Мельничука. – К., 1982–2006. – Т. 1–5.

14. Картотека Атласу української мови / Зберігається в Ін-ті українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України (Львів).
15. Кондратович О. П. Українські звичаї : Народини. Коса ж моя... / О. П. Кондратович. – Луцьк, 2007. – 240 с.
16. Корзонюк М. М. Матеріали до словника західноволинських говірок / М. М. Корзонюк // Українська діалектна лексика : Зб. наук. пр.. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 62–267.
17. Лисенко П. С. Словник поліських говорів / П. С. Лисенко. – К. : Наук. думка, 1974. – 260 с.
18. Негрич М. Скарби гуцульського говору : Березові / М. Негрич. – Л., 2008. – 224 с.
19. Онишкевич М. Й. Словник бойківських говірок : у 2 ч. / М. Й. Онишкевич. – К., 1984. – Ч. 1–2.
20. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району. / І. В. Сабадош. – Ужгород, 2008. – 480 с.
21. Словник буковинських говірок / за ред. Н. В. Гуйванюк. – Чернівці : Рута, 2005. – 688 с.
22. Словник української мови : в 11 т. – К., 1970–1980. – Т. 1–11.
23. Тищенко Т. Динаміка номінації родильного обряду в говірках Східного Поділля Т. Тищенко // Діалектна мова : сучасний стан і динаміка в часі. До 100-річчя професора Ф. Т. Жилка. Тези доповідей Міжнар. наук. конф. (5–7 березня 2008 р.). – К., 2008. – С. 188–190.
24. Хібеба Н. Номінації вагітної жінки з погляду морально-етичних канонів мешканців Бойківщини / Н. Хібеба // Діалектологічні студії. 7 : Традиції і модерн / відп. ред. П. Гриценко, Н. Хобзей. – Л., 2008. – С. 153–170.
25. Шило Г. Наддністрянський регіональний словник / Г. Шило. – Л., 2008 (Серія "Діалектологічна скриня"). – 288 с.
26. Rieger J. Słownictwo i nazewnictwo Łemkowskie / J. Rieger. – Warszawa, 1995. – 256 s.